

JAUME BOTEY I VALLÈS, un lluitador per la pau

Lliurament del 50é Memorial Joan XXIII (2017).
L'Hospitalet de Llobregat. 2 de Maig del 2018

Bona tarda a tothom. Alcaldesa de l'Ajuntament de l'Hospitalet, presidenta de l'Institut Victor Seix de Polemologia, president i vocal de la Universitat Internacional de la Pau, Maria Pilar Massana, amics, amigues:

Quan la passada tardor en Jaume Botey em va demanar de fer aquesta semblança en l'acte de lliurament d'aquest Memorial, mai hauria pogut imaginar que ho hauria de fer sense que ell hi fos present. La confiança que em va demostrar en fer-me aquest encàrrec, es converteix avui en una gran responsabilitat i honor. M'agradaria que aquestes paraules fossin l'expressió dels meus sentiments d'afecte i respecte al company i amic.

Vaig conèixer en Jaume Botey l'hivern de l'any 1966 de manera circumstancial. Va ser al desaparegut castell del Camp de la Bota; s'hi arribava després d'anar fins al final de l'autobús que portava al nou barri del Besós, caminar per creuar les vies del tren de la costa sense cap protecció i seguir sobre el fang dels corriols que feien de carrers entre barraques i on hi jugava un munt de quitxalla. L'Escola Pia hi tenia una escola de condicions precàries i allí hi havia en Jaume amb el seu germà Francesc. Segons les seves mateixes paraules, "*allí no es tractava tant d'evangelitzar sinó de viure una església pobre entre els pobres*".

Això va ser per a mi, una jove estudiant universitària, una rotunda declaració de principis. Com ell mateix ha escrit,

....allí, a la pràctica, amb els gitanos i la pobresa material extrema, era fàcil descobrir el Déu dels pobres. Aquesta evidència de fe m'ha acompanyat tota la vida i s'ha reviscut a la Nicaragua de la revolució sandinista, a Mèxic amb els indígenes de la serra queretana, a Bolívia, o amb les víctimes de les hidroelèctriques a Guatemala.

Aquella declaració només va ser el primer dels nombrosos exemples que havien de seguir i dels quals n'he pogut ser testimoni privilegiat al llarg dels 35 anys en els que hem compartit, a la Universitat Autònoma de Barcelona, despatxos, alumnes, batalles acadèmiques, passió per la formació d'educadors i mestres i sobretot, amistat.

En Jaume Botey va néixer el 1940 al Poblenou, un barri de treballadors industrials, en una família nombrosa de condició modesta. D'aquelles arrels, malgrat no haver-hi viscut de manera permanent, n'ha fet sempre gala i procurava tornar al pis familiar uns quants dies cada any, per gaudir de la platja de bon matí i veure la sortida del sol. Aquest pis, amb molts records familiars, ha estat un refugi d'estiu on escriure, la casa dels nebots durant els seus anys d'estudis i el lloc d'acollida de tants i tants amics de l'Amèrica Llatina, de l'Irak o d'altres llocs en conflicte que necessitaven aixopluc.

Quan ens vàrem retrobar a la universitat, la tardor del 1975, ell ja vivia a l'Hospitalet de Llobregat on havia estat professor de l'institut Torras i Bages i era, en aquell moment, responsable d'una parròquia de nova creació al barri de Can Serra, un fruit urbanístic de la darrera arribada d'immigrants de finals dels seixanta.

La creació d'una parròquia fidel als principis del Concili, fou l'objectiu fundacional d'una comunitat al marge d'ideologies polítiques o religioses, de capacitats i procedències, capaç de tirar endavant un edifici gens convencional, construït pels mateixos veïns. La Casa de Reconciliació, tal com fou anomenada, va ser la casa de tots. Allí hi nasqueren iniciatives de caire molt divers. Des de la combativa associació de veïns lluitant contra el model urbanístic o la recuperació del terreny de La Carpa per a bastir-hi una escola i un mercat, al casal d'avis i un centre d'esplai, fins al primer grup d'objecció de consciència al servei militar.

En tots aquells anys, la vocació educadora d'en Jaume s'hi feu patent: allí hi impulsà un nou model d'escola d'adults inspirat en Paulo Freire, amb qui establí una relació personal. Can Serra ha estat, sens dubte, un espai estimat, el lloc on hi trobà a la Maria Pilar Massana, la seva companya de vida, i un punt d'ancoratge de la seva vida d'activista, polític i educador. Una de les seves darreres iniciatives ha estat precisament, el llibre sobre els 50 anys d'història d'aquest barri publicat el mes de desembre del 2016. Allí hi ha deixat una forta empremta, tal com vàrem poder comprovar el diumenge 4 de març, en una cerimònia càlida, espontània i profundament afectuosa.

L'any 1977, sent professor a l'Escola de Mestres Sant Cugat a l'Autònoma, decideix anar a Vallbona de les Monges a treballar en la redefinició d'un projecte de cooperativa social, l'Olivera, una comunitat de disminuïts psíquics que s'havia creat uns anys abans. Al cap de 40 anys, l'Olivera és una realitat que representa una nova forma de gestió, un model ecològic, un lloc d'aprenentatge per als joves i un centre de producció d'alta qualitat reconeguda internacionalment.

Durant tres anys, farà i desfarà els 150 Km de distància tres cops per setmana, sota la boira persistent de l'Urgell, per seguir mantenint el contacte amb els estudiants. La seva estada a Vallbona va donar origen a una de les experiències més insòlites i innovadores en les pràctiques docents a les escoles rurals. Una dotzena de futurs mestres i uns quants professors visquérem tres setmanes al llarg d'un curs acadèmic al poble, estudiant l'espai, coneixent la seva gent, participant en la collita de les olives i recuperant la vella escola de nois, ja tancada, com a lloc d'exposició de la memòria històrica de la població. A més, hi facilitarem el debat de la gent de Vallbona i dels pobles de la vall del Corb amb les autoritats educatives, sobre la política de tancament de les petites escoles rurals que estaven significant la mort dels pobles. Aquest era l'estil d'en Jaume: anàlisi de la realitat, acció.

En Jaume Botey va ser el darrer director de l'Escola de Mestres Sant Cugat, un projecte col·lectiu innovador i progressista, abans de la seva integració a la nova Facultat de Ciències de l'Educació, l'any 1992. És fàcil imaginar la multitud de temes que ell i el seu equip varen enfrontar, des de les negociacions amb les autoritats ministerials a l'encaix de dues entitats amb històries, cultures i perspectives diferents. Van ser fonamentals les dots de moderador, la capacitat de persuasió i la tenacitat d'en Jaume per conduir amb el seu equip, l'empresa a bon port.

Després, seguí la tasca docent fins a la seva definitiva jubilació l'any 2010, com a professor del departament d'Història Moderna i Contemporània. Era Llicenciat en Filosofia i Teologia i uns anys més tard assoliria el seu doctorat en Antropologia. En Jaume no va voler mai fer carrera acadèmica. Va fer el concurs obligatori per a obtenir la

plaça de professor titular però no es va preocupar de seguir. No tenia cap interès en ser catedràtic ni en lliurar cap batalla pel poder acadèmic. Els seus objectius en la vida no anaven per aquest camí, que massa sovint aboca a mons reduïts, carreres individuals i competitivitat.

Al llarg dels anys que hem compartit a la universitat, ell no va deixar mai d'actuar en fronts diversos en els que sabia combinar aspectes tan exigents personalment com la docència universitària, l'activisme social, la política institucional o la iniciativa pionera de l'Olivera. En les condicions més difícils, amb acumulació de feina i grans tensions polítiques, que n'hi va haver moltes, podia confegir un article, un document de síntesi pels alumnes, una carta d'aclariments llarga i detallada, un text sobre globalització, sobre la llibertat religiosa en un estat laic, o be sobre com construir una societat intercultural o sobre els col·lectius especialment fràgils i així, una llarga sèrie. Tenia una admirable capacitat de lectura, arribava sempre amb una cartera plena de llibres que volia ensenyar als estudiants i la seva taula era envaïda per multitud de carpetes, dossiers, papers, sempre ordenats malgrat l'aparent desordre.

Però el que era més envejable era la seva facilitat d'escriptura. Els seus textos són ordenats, sistemàtics, clarificadors, perquè una de les seves preocupacions ha estat sempre que fossin entenedors pel públic a qui anaven dirigits. I, molt sovint, els havia escrit pràcticament d'una tirada perquè tenia molt pensat el que hi volia dir i cóm.

La docència d'en Jaume es concentrava, de manera preferent, en la Història de la Cultura i la Història dels Moviments Socials, especialment adreçada als educadors socials; va ser també impulsor d'un Màster en Educació Intercultural. Però en realitat, ensenyés el que ensenyés, el

que feia era ajudar els estudiants a comprendre el món, a analitzar la realitat, a desenvolupar el sentit crític, a involucrar-se en la transformació de la societat. Durant anys, impartí una assignatura a la que vàrem titular *Mon Actual* i que va ajudar a molts estudiants a obrir els ulls i interessar-se pel que passava al seu voltant.

He retornat fa pocs dies al que va ser el nostre darrer despatx compartit, on ara segueixen treballant els companys més joves. Hi he tornat abans d'acabar aquestes ratlles per fer una ullada als armaris d'en Jaume. Allí s'han quedat els seus dossiers temàtics col·leccionats en perfecte ordre, en carpetes verdes d'anelles. Cada carpeta verda, un tema. A dins, enfundats en una bossa plastificada, cada una de les lliçons del tema, amb la fotocòpia dels articles que els estudiants han de llegir i comentar per aquella lliçó. Tot sistemàtic, tot endreçat, tot pensat. El misteri segueix sent d'on treia el temps, atès que quan acabava el torn del matí, que ell allargava fins molt tard del migdia, sortia sempre disparat cap algún lloc on l'esperaven per alguna altra batalla.

En Jaume no ha estat un professor "modern". No feia servir *powerpoints* ni pantalles digitals. Ni tan sols les velles transparències. Però el despatx va ser sempre escenari d'una desfilada d'alumnes que seguien els seus cursos, sovint amb devoció, i que estaven delerosos de contribuir a canviar el món. I omplien el passadís, asseguts a terra, tot esperant que ell pugés després de la classe per comentar un treball o per continuar el debat que s'havia encetat a l'aula.... No era un professor benèvol, ans el contrari. Però transmetia saviesa, seguretat i sobretot, moltíssima credibilitat. I, cosa admirable, en Jaume va estar molt present a les interminables assemblees dels estudiants, on de

manera discreta, els ajudava a concretar objectius, a modificar estratègies, a pactar...mentre la resta dels professors que hi érem, aviat perdiem la paciència i retornàvem als nostres despatxos. Ell va ser molt important en moments de crisi, fent de pont quan les protestes dels estudiants es portaven a límits difícils de sostenir i el diàleg semblava impossible.

Va ser també l'impulsor de l'agermanament amb l'Escola de Mestres d'Estelí a Nicaragua; allí hi varen fer pràctiques i cooperació un bon nombre d'estudiants i professors. I encapçalà també la concessió d'un doctorat Honoris Causa de la Universitat Autònoma a don Samuel Ruiz, bisbe de Chiapas.

En Jaume ha estat un home de pau i serà sempre reconegut i admirat per la seva tasca incansable i persistent en l'activisme social. Ell estava convençut de que era conegut per aquesta tasca i que només poca gent sabia que era professor universitari. Ell ha estat un activista, segur, però el seu treball va molt més enllà perquè ha sigut, al mateix temps, un intel.lectual, un estudiós. La seva trajectòria s'ha mogut sempre entre els dos àmbits i això és el que ha donat una riquesa extraordinària i diferent a la seva actuació i a la seva docència.

La Tesi Doctoral que defensà l'any 1993, titulada *Una Experiència política. L'esquerra: testimonis d'una resistència utòpica*, és un clar exemple de la seva preocupació per les transformacions socials i polítiques i per posar l'atenció en l'emergència dels nous grups i formes d'activisme social que no passaven pels canals tradicionals que havien estat el territori de partits polítics i sindicats. Tenia una sensibilitat especial en detectar iniciatives que podien ser rellevants en un futur més o menys proper. Fa 25 anys va entrevistar 72 persones, cada una

com a representant d'un moviment emergent o d'un de tradicional per analitzar quina era la seva percepció dels instruments existents, demanar les raons del per què militava en un moviment social i quina percepció tenien dels mecanismes de representació, entre altres. El dia que la va defensar a la Facultat de Lletres va ser una bona mostra d'això: les parets d'una institució tan tradicional veieren desfilar cap a la Sala de Graus un públic excepcional: membres del moviment okupa, activistes pels drets dels homosexuals, feministes, membres d'associacions veïnals, cooperativistes, sindicalistes, entitats contra la marginació i la pobresa, plataformes per la qualitat de l'ensenyament, contra la privatització de la sanitat....tots ells havien estat enregistrats en hores i hores de converses per al seu estudi.

Voldria esmentar aquí unes paraules seves escrites fa un parell d'anys a la revista *Acontecimiento*, que deixen ben explícita la mirada sobre els seus anys com a docent universitari i on s'hi evidencien la crítica i un cert desengany que el varen acompanyar els darrers anys i dels que encara me'n parlava amb tristesa fa només uns quants mesos:

La tasca d'educador ha estat un vessant essencial en mi. Per això els 35 anys de professor a la universitat. Però sobretot en sentit ampli, al Camp de la Bota propiciant una vivència comunitària dels valors de l'evangeli, en el partit i a l'ajuntament, transcendint la definició que dona el diccionari, més enllà de les quatre parets de la classe. Conscient de que educació i medi interaccionen, que l'educació és intervenció política, que no es tracta d'una educació per acumular coneixements sinó per despertar actituds crítiques, com a combat intel.lectual i com diuen Freire i Miquel Soler, com a "pràctica de la llibertat". Malgrat això, en la meua llarga experiència a la

universitat he estat testimoni de com els elements més ideològics, el coneixement global que facilita la transmissió de valors i actituds i l'aliment de la consciència crítica, ha anat cedint el pas al coneixement parcial que no interpreta, als instruments i en els darrers plans d'estudi, a la preponderància dels coneixements fragmentats. En definitiva, a la tendència americanitzant. Un dels aspectes del desprestigi i el fracàs de la universitat.

En Jaume ha estat un home d'esquerres i les primeres eleccions municipals de la democràcia l'any 1979 el varen portar, en una tria difícil, de Vallbona a l'Ajuntament de l'Hospitalet. Va ser el primer regidor d'ensenyament de la democràcia entre 1979 i 1983. Acceptà anar com a independent a la llista del PSUC i després, hi tornaria com a regidor a l'oposició entre 1987 i 1995, amb les llistes d'Iniciativa per Catalunya. Durant molts anys s'havia hagut d'enfrontar a la manca de responsabilitat de les administracions i creia que el treball des de les institucions havia de ser un element clau en la lluita contra la pobresa.

El seu pas per la regidoria d'educació de l'Hospitalet va ser una llarguíssima sèrie d'actuacions polítiques, impulsió d'iniciatives i construcció d'escoles en una ciutat que tenia un dèficit astronòmic. "*Cap nen sense escola*", va ser l'objectiu de la seva obra. Quan ell va arribar a l'Ajuntament, les escoles tenien una mitjana de 47 nens per aula i n'hi havia 3000 sense escolaritzar. En quatre anys es varen aixecar, planificar o refer 72 escoles i per això ell solia dir que no va fer de regidor sinó de constructor i negociador amb els propietaris del sol i el *Ministerio*.

Entre els resultats de la seva tasca cal esmentar el *Llibre Blanc de les escoles de l'Hospitalet (1983)* i la creació del departament de Dinàmica Educativa; es tractava de treballar dins de l'escola però obrir-la a una ciutat que s'havia de convertir en ciutat-educadora i d'aquí en sorgiren les escoles-natura, el teatre, la música, la Fira d'Hivern, els horts escolars, les festes populars o l'escola d'estiu dels mestres..

De la seva implicació amb la ciutat de l'Hospitalet en son fruit moltes publicacions, des d'una *Bibliografia de l'Hospitalet* l'any 1984, als *Cinquanta-quatre relats d'immigració (1986)* un estudi innovador amb metodologia de relats de vida, on recull el testimoni de més de 50 famílies immigrants, tot passant per la col.laboració i l'estímul en les publicacions i els materials que es preparaven al departament. De la mateixa manera, les col.leccions dels *Quaderns Urbans* i els *Quaderns del Baix* són exemples tangibles de la seva dedicació a l'Hospitalet, que quedà patent sobretot, amb el seu impuls a la creació del Centre d'Estudis de l'Hospitalet l'any 1984, un espai de referència per a l'estudi de la ciutat i de les persones que hi viuen. La seva ciutat d'adopció el va reconèixer amb la concessió del Premi d'Honor de la ciutat l'any 1999.

La seva activitat política no li va impedir mai fer classe a la universitat, cosa ben poc freqüent, diria que insòlita, entre els docents que accedien a càrrecs públics. Es va reduir les hores de classe, però mai va deixar d'estar en contacte amb els estudiants. Es ben cert però, que quan era regidor i se l'havia de contactar per parlar sobre temes acadèmics, calia telefonar al seu despatx de l'ajuntament passades les 12 de la nit. Ell hi era encara perquè a aquella hora, l'activitat frenètica del dia amainava i podia treballar amb més tranquil.litat.

Però, tal com ell mateix ha escrit, la institucionalització de la democràcia al nostre país posà de manifest la dificultat de configurar una proposta de transformació social que fugís "*tant del fonamentalisme polític com de la pèrdua d'identitat de classe*". La lenta agonia de les propostes d'una esquerra alternativa anava conduint a una certa sensació de fracàs. En Jaume s'involucrà en la creació d'Iniciativa per Catalunya el 1987 i participà en la redacció dels seus documents fundacionals. Massa aviat però, s'adonà del poder de la institucionalització política i de com desplaçava els moviments de base dels òrgans de decisió. Com ell deia "*la radicalitat, la crítica i la voluntat d'estar a prop als moviments de base, es paga cara*".

La seva tenacitat i voluntat irreductible el van portar encara a un tercer intent polític d'esquerres amb la creació d'Esquerra Unida i Alternativa on va ser-ne elegit president l'any 2000. Aquesta experiència tampoc li aportà el que ell n'esperava i solia ironitzar tot dient que ell era l'única persona que havia estat expulsada de tres partits comunistes. A les seves paraules hi havia però, un evident deix de tristesa.

En Jaume deia que vivia "en diàspora" les seves opcions polítiques i que sempre havia participat en tota mena d'intents de reagrupar cultural i políticament a l'esquerra.. però sense gaire èxit. Ha estat un home compromès amb la seva societat i el seu temps, sempre amb una implicació generosa, bastint ponts, creant vincles, buscant camins d'entesa, acollint iniciatives i grups de debat i reflexió. Va anar a Nicaragua i s'implicà en la causa sandinista; fou impulsor de la Casa de Nicaragua a Barcelona sota el lideratge de Miquel Soler i José M. Valverde, tot i que sempre reconegué la desil.lusió amb el que va

esdevenir la política nicaragüenca. Va participar també en l'equip promotor de l'espai autogestionat Casa de la Solidaritat i més tard vinguèren els lligams amb El Salvador, Mèxic, Guatemala..

Una llarga llista d'exemples són testimonis de la seva lluita, però només en destacaré uns quants: la campanya del 0,7%, les iniciatives contra els 50 anys del Fons Monetari Internacional i del Banc Mundial, la solidaritat amb els immigrants sense papers, els Forums Mundials Socials i de Teologia de l'Alliberament, que el van dur des de Porto Alegre a Tunísia, tot passant per Nairobi, Belem i Dakar, la campanya del *No a la Guerra* contra la invasió de l'Irak, i la implicació en tantes i tantes iniciatives i moviments que en Jaume considerava que eren el futur perquè portaven un nou univers mental i de valors, amb noves formes d'organització, com les que anaven dirigides al consum responsable, l'ètica en les finances o la valoració dels sectors marginals i els immigrants. En totes hi era present i n'era un punt de referència.

El 2012 escrivia:

L'actual present, tan complicat, està ple de llavors de futur. Són cada cop més els col·lectius atents als "nous crits". Al crit del respecte a la naturalesa, de la igualtat de gènere, de la capacitat de diàleg entre les confessions religioses, de la necessària austeritat, de la transparència respecte de les arrels del mal i els seus responsables, de les noves formes de democràcia, de l'atenció als nous actors socials i polítics, de la conquesta de la llibertat real de tot ésser humà, etc.

D'aquesta tasca n'han sortit publicacions com *Los dueños del mundo y los cuarenta ladrones* (2002) o *El col·lapse del sistema. Bases per a pensar el nou mil·leni* (2014). Una de les satisfaccions més grans que ha

tingut en els darrers temps, ha estat l'aprovació al Parlament de Catalunya, de la Renda Garantida de Ciutadania; ell formà part del grup promotor d'aquesta iniciativa legislativa popular. I deia que, per fi, ja no li podríem dir que era l'advocat de totes les causes perdudes perquè n'havia guanyat una i molt important, la conquesta d'un nou dret social i un acord de país.

Cito les seves paraules:

Estem necessàriament abocats a l'improbable. Ni creences ni ciència poden controlar el futur. Si l'acumulació de la ciència ens donés la certesa del final feliç, no ens caldria l'esperança. Tindríem la certesa. Per això, quan es parla de les incògnites del futur, del què fer o amb quins instruments, en el fons estem parlant de l'esperança. Perquè el camí més probable que la ciència o el capital sense control seguirien seria el de la destrucció, mentre que l'improbable obre la possibilitat del Bon Viure, el de la humanitat reconciliada. L'esperança es fonamenta en les possibilitats humanes encara amagades però sempre a punt, i se situa en allò humanament no probable.

En Jaume era un home de fe però l'ha viscuda també en "diàspora", en petites comunitats de cristians de base, com a impulsor de Cristians pel Socialisme i Redes Cristianas i estava encara vinculat a alguns grups de fora de Catalunya, amb els que se seguia reunint tot i haver de fer molts kilòmetres per passar un cap de setmana a l'altra punta de l'estat.

Tal com ell ho ha escrit:

Se que es important compartir la fe, viure-la en comunitat, però em resulta difícil viure-la sota el pes fidel d'una institució com

l'Església. Com tota institució humana, com qualsevol partit, l'Església tendeix més a mirar-se a si mateixa que a les necessitats del seu voltant, a delimitar i defensar pretesos drets, a convertir-se en finalitat de si mateixa, a condemnar als demés.

I també,

El futur és una Església acollidora, pobra i humil, que brolli de l'experiència de Déu més que de càlculs d'oportunitat.

Era membre de Creients en Diàspora i de Cristianisme i Justícia, fundador i president de Cristianisme segle XXI i del Fòrum Teologia i Alliberament. Les seves reflexions sobre la relació fe-món i sobre el diàleg interreligiós es poden resseguir als seus escrits com *El Deu de Bush (2004)*, *Construir l'esperança (2008)*, *Conflicte social i crisi, perspectiva històrica, respostes dels creients (2009)* o *A 500 anys de la Reforma protestant (2017)*. Aquest darrer porta el subtítol "De la ruptura al diàleg". Diàleg, una de les paraules preferides d'en Jaume i el lema de la seva vida. Ell deia:

Soc admirador del Xirinachs, i crec en la voluntat de diàleg, en la perseverança i se que el no cansar-te acaba venent a l'adversari

En els darrers anys, en Jaume ha estat molt present en els moviments sorgits a rel del conflicte entre Catalunya i Espanya i com va fer sempre, va manifestar el seu pensament en àmbits molt diversos, en comunitats, assemblees o per escrit. L'any 1999 ja deia, parlant de la nova multiculturalitat que creixia a Catalunya:

Després de tants anys, hem après que que les coses són tan difícils, que és millor parlar amb modèstia. Que entre nosaltres ningú te

autoritat moral per donar lliçons de multiculturalitat. Que parlen més els fets que les paraules i que un dels pitjors vicis de la nostra altisonant cultura occidental és parlar de tot perquè creiem saber de tot.. Polítics, capellans, bisbes, sindicalistes, intel.lectuals i universitaris, tots saben de tot. Però les seves accions diuen el contrari del que parlen. Hauríem de saber i practicar allò de no acorralar ningú. Ningú ha de ser acorralat fins a no donar sortida a les seves opcions profundes i a l'expressió de les seves arrels culturals i de sentiments, ni el català, ni el castellà ni el magrebí. ...Els sentiments d'una persona o d'un col.lectiu són com el llit que canalitza les aigües d'un riu. Si es modifica, no trigaran gaire a tornar al seu lloc.

En una entrevista del 2016, ell deia literalment que viure en aquest moment a Catalunya era una felicitat per la quantitat de moviments i d'iniciatives sobre tantes coses que estaven treballant per permetre que ens entenguem. Deia que aquesta realitat sòlida no la trobava a la resta de l'estat i que malgrat els estirabots dels uns i dels altres, les aparents divergències haurien de portar, sens dubte, a un futur d'entesa de país.

No entendre el que passa en aquest moment a Catalunya és greu perquè és l'únic moviment que està posant en qüestió el règim del 78.../..L'investida de l'estat contra Catalunya és fonamentalment perquè posa en qüestió aquest sistema. Aquells poders fàctics veuen que això trontolla.../...L'esquerra, en una interpretació de dalt a baix dels textos clàssics del marxisme, en el seu moment no va entendre les noves hegemonies: l'ecologia, el moviment de les dones, el tema de la pau, el diàleg amb les altres ideologies, la compatibilitat...i ara no entén que els pobles tenen també drets i

no poden ser insultats com el PP i el PSOE han fet respecte a Catalunya. No entendre això es tornar a la tragèdia de l'esquerra: tornar a "nosaltres tenim la veritat" i la veritat ha de traspasar-se a la realitat social i no a l'inrevés.

Sobre aquest tema va escriure la *Introducció* al llibre de Lluís Busquets i Carles Bastons *El procés nacional català*, (2015) i també *El nacionalismo catalan y los sentimientos a Iglesia Viva* (2015). El neguitejava extraordinàriament que no fos possible fer entendre el que passa a Catalunya als seus amics de la resta de l'estat i hi va esmerçar molts esforços, intentant fer entenedors els seus arguments tal com es pot resseguir en publicacions com *Exodo* o *Iglesia Viva*:

El sentimiento de identidad es eso, un sentimiento. La vivencia de la propia identidad como algo importante es cuestión de sentimiento, se puede vivir o no, pero no es posible "explicar" o razonar porqué. Como la fe, se tiene o no se tiene, ahí la "razón" tiene poco que decir. Las grandes opciones no son "demostrables" ni "rebatibles", ni hay posible juicio acerca de la vivencia del otro. Por eso el tan reiterado y verdadero "no nos entienden", porque depende de sentimientos y de su nivel de intensidad.

l va assenyalar molt críticament els elements que distorsionaven el relat que s'estava fent fora de Catalunya. En una carta personal a un amic espanyol, escrivia:

...mientras la prensa propagaba calumnias sobre la persecución del castellano en Catalunya, la izquierda callaba. La misma izquierda que admira el resurgir de las identidades mayas o quechuas, considera trasnochados y de derechas nuestros nacionalismos

históricos, y calla ante el resurgimiento del nacionalismo españolista.

Al Jaume l'afectaven, de manera encara més punyent, algunes reaccions en el seu entorn dels que no comprenien el seu compromís amb el país, tal com es veu reflectit en alguns seus escrits personals més recents:

La reiterada identificación de nuestros amigos de izquierda entre nacionalismo y burguesía es de una simplicidad exasperante, que además contradice la historia. Hay nacionalismos excluyentes y fanáticos como hay socialismos excluyentes y fanáticos, pero también hay procesos identitarios liberadores (como los de los colectivos indígenas de América Latina), así como hay socialismos liberadores.

La identitat és un fenomen transversal, no hi ha catalanisme burgès i catalanisme proletari sinó una àmplia gamma de catalanismes: burgesos, petit-burgesos, proletaris, de centre, de dreta, cristians, ateus, budistes... hi està involucrat el territori, la geografia, les relacions econòmiques, la llengua, la cultura, les tradicions... i per tant hi juga un paper important el voluntarisme.

Ell participà en la creació de Procés Constituent i contribuí a tendir ponts i passarelles entre els diferents col·lectius que l'integraven perquè creia que el camí havia de ser inclusiu per damunt de tot:

...des de la meua més profunda convicció sobiranista i anti-capitalista, no em trobo còmode ni amb moltes de les paraules ni amb les formes que últimament s'utilitzen. Crec que ens fan mal (si més no ho dic segons la gent que tinc a la vora, que no és tothom, evidentment). Hi ha paraules que sumen i paraules que divideixen...

...No és possible liderar un procés d'aquesta envergadura sense utilitzar paraules que sumin, des de la proximitat a l'adversari com a estratègia, des de la no-violència, des de la confiança, o des del reconeixement dels avenços que es fan en el diàleg, per petits que siguin. El "nosaltres tenim la raó sempre" no s'hi val.

En Jaume Botey ha tingut la capacitat d'estar sempre allí on es construeix futur a favor dels pobres i marginats i on es lluita contra la hipocresia. I ha estat, per damunt de tot, un educador en el sentit més noble i ample de la paraula i els que hem estat al seu voltant en som deixebles. La seva inesperada malaltia i el desenllaç tan sobtat, ens permetrà conservar una imatge del Jaume en tota la seva plenitud, actiu i combatiu fins al final.

De posat seriós, tímidament afectuós, discret i de somriure murri, com de noi entremaliat, de mirada inquisitiva i profunda independència de pensament, respectuós amb els que no pensen com ell, més que tenaç, tossut. Inquiet, senzill i auster, amb els peus a terra i l'emoció als ulls. L'home de jerseis de colors impossibles, d'eterna caçadora beix, caminant depressa carregat de llibres i papers, sempre a punt d'escoltar tothom i de teixir vincles amb tota mena de persones. Ha fet de pont entre diversos, ha donat la ma als companys de camí.

Jaume Botey, un lluitador per la pau.

Maria Villanueva i Margalef.